

**ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
LAW-ENFORCEMENT ACTIVITY**

МРНТИ:10.01.39

УДК:34:001.92

Е.Т. Тынысбеков¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., қауымд.профессор Б.М. Кошпенбетов*

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ТҰЛҒАНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада жеке тұлғаның құқық қолданудағы рөлі туралы өзекті мәселелер қарастырылған. Құзыретті субъектілердің қызметінің нақты түрі ретінде құқық қолдану жалпыланған сипаттамасы келтірілген. Әр түрлі тарихи кезеңдер авторларының шығармашылығында осы ұғымның қалыптасуы көрсетілген. Қазіргі уақытта заңнамада әр түрлі тіркестердегі «қолдану» термині белсенді қолданылып жүргені атап өтілді. Ең жақсы бекітілген доктриналық ережелерге сүйене отырып, құқық қолдану туралы анықтама қалыптастырады. Қаралып жатқан істің күрделену дәрежесіне және құқық қорғау органының қызметкерінің мүмкіндіктері ауқымына байланысты механикалық және шығармашылық құқық қолдану жүзеге асырылады. Құқық қолдану функцияларын орындау режиміне сәйкес, құқық қолдану қызметі реттеуші және қорғаушы бола алады. Жеке тұлғаның құқықтарын жүзеге асыру механизмінің ерекшеліктерін ескере отырып, факультативті, сонымен қатар міндетті құқық қолдану жүзеге асырылады. Қазіргі заманғы мемлекеттің адам құқықтары жүйесінде құқық қолдану жалпыға міндетті мінез-құлық нормаларын маңызды және объективті қажетті құралдарының бірі болып табылады.

Түйін сөздер: заң, құқық, құқық қолдану, заңды қолдану, құқық қолдану қызметі, заңды жүзеге асыру, билік.

Тынысбеков Е.Т.¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Научный руководитель: Кошпенбетов Б.М., к.ю.н., асс.профессор*

РОЛЬ ЛИЧНОСТИ В ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные вопросы о роли личности в правоприменении. Приведена обобщенная характеристика правоприменения как конкретного вида деятельности компетентных субъектов. В творчестве авторов разных исторических периодов показано формирование этого понятия. Отмечается, что в настоящее время в законодательстве активно используется термин «употребление» в различных выражениях. Опираясь на лучшие утвержденные доктринальные положения, он формирует справку о правоприменении. В зависимости от степени усложнения рассматриваемого дела и масштаба возможностей сотрудника правоохранительного органа осуществляется механическое и творческое правоприменение. В соответствии с режимом выполнения правоприменительных функций правоприменительная деятельность может быть регулирующей и охранительной. С учетом особенностей механизма реализации прав личности осуществляется как факультативное, так и обязательное правоприменение. Правоприменение в системе прав человека современного государства является одним из важнейших и объективно необходимых средств реализации общеобязательных норм поведения.

Ключевые слова: гражданское право, гражданско-правовое регулирование, гражданский оборот, правовое государство, правовая защита, механизм защиты гражданских прав, формы защиты гражданских прав.

Е.Т. Тынсыбеков¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

Research supervisor: B.M. Koshpenbetov, Ph.D. in Law, Associate Professor

THE ROLE OF THE INDIVIDUAL IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Abstract

The article deals with topical issues about the role of personality in law enforcement. The generalized characteristic of law enforcement as a specific type of activity of competent subjects is given. In the works of authors of different historical periods, the formation of this concept is shown. It is noted that currently the term "use" is actively used in various expressions in the legislation. Based on the best approved doctrinal provisions, he forms a certificate of law enforcement. Depending on the degree of complexity of the case under consideration and the scale of the capabilities of a law enforcement officer, mechanical and creative law enforcement is carried out. In accordance with the regime of law enforcement functions, law enforcement activities can be regulatory and protective. Taking into account the peculiarities of the mechanism for the realization of individual rights, both optional and mandatory law enforcement is carried out. Law enforcement in the human rights system of a modern state is one of the most important and objectively necessary means of implementing generally binding norms of behavior.

Keywords: law, law enforcement, application of the law, execution of the law, power

Қазіргі қоғамдағы адам құқықтары жеке тұлға мен мемлекет арасындағы қатынастардың әмбебап нысаны болып табылады. Олар адамның әлеуметтік мүмкіндіктерінің шекарасын да, оларды қамтамасыз етудің институционалдық механизмін де анықтайды. Адам құқықтарының заңды табиғаты халықаралық құқықтық актілерде және мемлекеттердің конституцияларында, сондай-ақ кодификацияланған актілерде нормалардың бекітілуінен көрінеді [1].

Құқық қорғау жүйесі күрделі ұйымдастырылған құбылыс ретінде В.Н. Карташов ұсынған анықтамада көрсетілген: "құқық қорғау жүйесі деп адамдар мен олардың бірлестіктерінің құқықтары мен заңды мүдделерін тиімді және сапалы қорғауды жүзеге асырылатын өзара байланысты мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар мен жеке тұлғалардың (құқық қорғаушылар) және заңды құбылыстардың (құқық, құқықтық сана, құқықтық мәдениет, құқықтық практиканың әртүрлі түрлері және т. б.) бірыңғай кешенін түсіну керек" [2, 12 б.].

П.В. Анисимов пен Л.В. Медведицкова "құқық қорғау жүйесі" санатының іргетастылығын баса көрсете отырып, оны "құқық қорғау элементтерінің жиынтығы: заңнама нормалары; құқық қорғау қатынастарының құзыретті субъектілері; құқық қорғау әдістері, тәсілдері және арнайы құқықтық құралдар" деп анықтауға болады деп санайды; сондай-ақ бұзылған адам құқықтарын қамтамасыз ету, жолын кесу, қалпына келтіру және кінәлі адамдарды жазалау арқылы адам құқықтарының құқықтық қорғалу жағдайына қол жеткізу мақсатында Адам құқықтарының бұзылуы нәтижесінде деформацияланған қоғамдық қатынастарға заңды түрде нәтижелі ықпал етуге бағытталған іс-шаралар" [3, 44 б.].

Тұтастай алғанда құқықтық жүйе және оның құрамдас бөлігі ретіндегі адам құқықтары жүйесі, «Құқық (объективті және субъективті), оны адамдар қызметінде жүзеге асыруды талап етеді. Нақты тәртіптегі қоғамдық қатынастар туындаған заң өзінің жүзеге асуын дәл сол қатынастардан табуы керек» [4, 127 б.].

Іс жүзінде нормаларда бекітілген мінез-құлық ережелері әрқашан нақты қоғамдық қатынастарда қамтыла бермейді. Жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу жөніндегі міндеттемелерді немесе осы құқықтар мен бостандықтарға сәйкес келетін міндеттемелерді қамтитын нұсқаулар және жарлықтар әрқашан орындала бермейді.

Сондай-ақ, құқығы бар субъект оның заңды құқығын бұзуға немесе оның құқығын бұзумен байланысты емес себептер бойынша пайдалана алмайтын жағдайлар бар. Бұл құқығы бар адамның осы құқықты растайтын фактілер анық емес екендігіне және тексеруді талап ететіндігіне, сондай-ақ

тиісті дәлелдемелердің болуына байланысты оны жүзеге асыруға мүмкіндігі болмаған кезде орын алуы мүмкін. Мысалы, қайтыс болған адамның көп жағдайда зейнетақы немесе мұра алу үшін негіз болып табылады. Егер бұл адамның асырауында болу фактісін растайтын даусыз дәлелдері болмаса, онда ол құқық қорғау режимінде белгіленіп, расталуы мүмкін.

Ю.И. Гревцовтың ескертуіне сәйкес, құқық жүйесін дамытушы фактор ретінде құқық қорғау органдарын бағаламау, «заңдарды дайындау мен қабылдау процестері өзін-өзі және өзін-өзі қамтамасыз ете бастайды, құқықтар мен бостандықтарды іске асырудың нақты мәселелерін шешуді одан әрі болашаққа итермелеу. Бұқаралық сананың стереотипі мұндай режимді оңай қабылдайды, өйткені оған жеке немесе топтық күш қажет емес. Нәтижесінде, қабылданған және, сапалы заңнамалық актілердің көпшілігі, «кітаптардағы құқықтардан» басқа ешнәрсе болып қалмайды, яғни адресаттарын тап пайды, нақты қоғамдық қатынастарда жүзеге асырылмайды» [5, 116-117 б.].

Осы және басқа да көптеген жағдайларда, «заңдарды қолдану» ұғымдарына заңдық анықтама берілмегенімен, бұл сөз болып отырған контексттен әр түрлі тәсілдер мен формалардан туындайтыны сөзсіз. нормативтік құқықтық нұсқамаларды іс жүзінде жүзеге асыру. Алайда, отандық құқық теориясы жасаған қазіргі терминологияда бұл құбылыс «құқықты жүзеге асыру» ретінде белгіленді. Осылайша, әртүрлі түсініктерге ие болатын ұғымдардың белгілі бір қабаттасуы бар.

Осы мағынада заң ғылымында «заңды қолдану» терминінің пайда болу тарихы индикативті болып табылады. Сонымен, ол Н.М. Коркуновтың «Құқықтың жалпы теориясы туралы дәрістер» атты классикалық еңбегінде қолданылады, оның 4-кітабының III тарауы «Позитивті заңды қолдану» деп аталады. Осыған қарамастан, бұл жұмыста «заңды қолдану» ұғымы ашылмаған. Шын мәнінде, Коркунов құқық қолдану процесінің өзін зерттемейді, тек оның кейбір шарттарын атап көрсетеді, олар: құқық көздерін сынау, жанжалдарды шешу ережелерінің болуы, заңды фактілердің болуы және т.б [6, 425 б.].

Н.А. Гредескулдің еңбектерінде заң нормаларын іс жүзінде жүзеге асыруды білдіретін тағы бір термин ұсынылған, атап айтқанда, «заңның орындалуы», ол мойынсұнушылықтың салдарынан пайда болады; өз кезегінде, «заңға бағыну, психологиялық процесс ретінде және дәл идео-моторлық әрекет ретінде, бір-бірінен мүлдем айқын ажыратылатын екі бөлікке бөлінеді: 1) идеялардың жұмысымен толтырылған бөлік, және 2) қозғалтқыш, ерікті бөлім, немесе ақыл мен ерік жұмысы » [7, 43 б.].

Ф.В.Тарановскийдің «Құқық энциклопедиясында» екі термин де кездеседі - «заң қолдану» да, «құқық қолдану» да. Бұл ғалым үшін олардың бөліну критерийі әбден ерекше: ол заңды қолдануды белгілі бір жағдайға байланысты белгілі бір норманың мазмұнын сiңiрудiң лoгикалық процесi деп атайды, ал заңды жүзеге асыру – ерік-жігерлі немесе моральдық құқықтық норманың өмірге өту процесі. Басқаша айтқанда, Ф.В. Тарановский құқықты жүзеге асырудың сәйкесінше интеллектуалды және ерікті жақтарын белгілеу үшін екі түрлі термин қолданады [8, 242-243 б.].

Кеңестік заң ғылымында құқық қолдану туралы ең сенімді түсіндіруді А.С. Пиголкин ұсынды. Оның көзқарастары бойынша заңды қолдану тек өз кезегінде «үстем тапқа немесе адамдарға қажет жағдайларды бейнелейтін құқықтық идеалды модельдерді трансформациялау процесі ретінде анықталған заңды жүзеге асырудың ерекше жағдайынан басқа ештеңе емес (дамыған социализм қоғамында) практикалық шындыққа, қазіргі қоғамдық қатынастар жүйесіне ». Заңды жүзеге асыру, А.С. Пиголкиннің пікірінше, құқықтық қатынастар шеңберінде де, олардан тыс жерлерде де болуы мүмкін (мысалы, тыйымдарды ескере отырып). Өз кезегінде құқықты жүзеге асыруды құқықтық қатынастардың пайда болуымен не субъектілердің формальді теңдігімен және автономиясымен, не тараптардың біреуінің билік өкілеттігінің болуымен байланыстыруға болады. Сонымен, «құқық қолдану заңдық қатынастардың туындауын заңмен байланыстыратын заңды факт ретінде императивті рецепт, яғни құқықтық акт пайда болатын жерде орын алады және мемлекет немесе басқа уәкілетті орган шығарады » [9, 9 б.].

С.С. Алексеевтің пікірі бойынша «заңды қолдану» терминінің пайда болуы заңды жүзеге асыру құбылысын дифференциалды қарастыру қажеттіліктерімен дәл байланысты болды: құқықты жүзеге асыруды жалпы теориялық зерттеудің белгілі бір кезеңдерінде қажет болды таза ұйымдастырушылық тұжырымдаманың шеңберінен шығып, жай ғана құқықтық нормаларды жүзеге асыруды ұйымдас-

тыруымен байланысты емес, тек құқықтық реттеу процесінде құзыретті органдардың мемлекеттік-билік функцияларын білдіретін қызметті оқшаулау. Осы қажеттілікті туындатқан себептердің ішінде ғалым мыналарды атап өтті: адвокаттар қызметінің кәсіби аспектілерімен байланысты маңызды арнайы құқықтық, ұйымдастырушылық және техникалық мәселелер дәл заңдарды қолдану процесінде туындайды – құзыретті арнайы қызметі мемлекеттік билік өкілеттіктері негізінде заңның орындалуын қамтамасыз ететін органдар [10, 585 б.].

Құқық қолдану даулы мәселелерінің бірі дәл оның пәндік құрамымен байланысты. Жалпы, биліктің иесі ғана заңды қолдану субъектісі бола алады деген көзқарас қалыптасқанымен, ол біраз сынға ұшырады. Бұл М.С. Строговичтің ұстанымы еді: «Заңды қолдану тек мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың құзыретіне жатады деп сену дұрыс болмас, ал азаматтар тек заң нормаларын сақтауға және орындауға шақырылады, бірақ қолдануға болмайды оларды. Әрине, құқықтың барлық нормаларын азаматтар қолдана бермейді, тек жоғарыда айтылғандай азаматтардың өздері заң, олардың бір-бірімен және мемлекеттік органдармен және қоғаммен қарым-қатынастарының кейбір мәселелері негізінде шешім қабылдауға мүмкіндік беретіндері ғана қолданылады. ұйымдар. Сонымен, егер екі адам некеге тұрса, олар отбасы заңнамасының тиісті нормаларын қолданады, ал некені тіркейтін АХАЖ қызметкері де отбасылық құқық нормаларын қолданады, бірақ материалдық норманы емес, процессуалдық норманы қолданады» [11, 127 б.].

Осыған қарамастан, қолданыстағы заңнаманың бұрын келтірілген сілтемелермен расталатын биліктің қызметі ретінде заңнаманы қолдануға жалпы қабылданған көзқарас, оның контекстінен заңды қолдану субъектілері дәл қуат тасымалдаушылары; азаматтардың өз құқықтарын жүзеге асырудағы дербес әрекеттеріне келетін болсақ, онда оларға қатысты «заңды жүзеге асыру» немесе «заңды пайдалану» ұғымдары қолданылады.

Сонымен бірге, қазіргі жағдайда мемлекеттің тек құқық берілген құрылым ғана болмағандықтан ғана, құқық қорғау органдарына монополияға ие болмайтынын ерекше атап өткен жөн. Заңды қолдану бойынша өкілеттіктер тек жергілікті өзін-өзі басқару органдарына ғана емес, сонымен қатар заңды тұлғалардың басқару органдарына да тиесілі, өйткені, мысалы, еңбек заңнамасы негізінде өзінің қызметкеріне тәртіптік жаза қолданатын кәсіпорын басшысының қызметі құрылымдық және функционалдық жағынан мемлекеттік органның әрекеттерінен ерекшеленбейді.

Қазіргі әдебиетте құқық қолдану мәні идеясы тікелей құқықтық ойлаудан туындайтыны дұрыс атап көрсетілген. Сонымен, егер біз құқық құбылысын тар позитивизм рухында, нормалардың жабық жүйесі ретінде түсінетін болсақ, онда құқық қорғау органдары «жеке нормативтерді жалпы нормалардан шығаруға келіп тіреледі, ал заң ғылымының басты міндеті – бұл ең дәл түсіндіру ережелер, нормативтік актілерде көрсетілген»; егер құқықтың қазіргі жағдайын ескере отырып, бұл заңдық принциптер жетекші рөл атқаратын ашық жүйе ретінде түсінілсе, онда құқық қолдану бірінші кезекте шығармашылық қызмет ретінде қарастырылуы керек [11, 58-60 б.].

Құқық қолдану қызметінің мәнін одан әрі нақтылау үшін оны қолданыстағы заңнаманы жүзеге асырудың нысандарымен салыстыру керек, олар: сәйкестік - тыйым салуды бұзудан бас тарту; орындау - міндетті нормаға сәйкес әрекет; пайдалану - бұл заңды рұқсатқа негізделген әрекет.

Билік дегеніміз – бұл ең алдымен бір нәрсеге тиімді әсер ету мүмкіндігі. «Билік», – деп атап көрсетеді А.Кожев, – қозғалыс, өзгеріс, әрекет болған жерде ғана болады (нақты немесе ең болмағанда мүмкін) ... Билік мәні бойынша белсенді, енжар емес». Осыған байланысты, ең алдымен, «қолдану» сөздің өзі мағынасында пассивтілікпен үйлеспейтіндігіне, сондықтан әрекетсіздік түрінде орын алмайтындығына назар аударылады [12, 15 б.].

Сонымен келесі қысқаша анықтаманы тұжырымдауға болады: құқық қолдану – бұл биліктің негізінде заңды белсенді қолдану. Бұл түсіндіру, әрине, басқа анықтамаларды жоққа шығармайды; атап айтқанда, бұл С.С. Алексеевке тиесілі нұсқаға толық сәйкес келеді: «Құқықты қолдану, егер біз оған терең құқықтық сипаттама берсек, бұл заңсыз істерді шешуге бағытталған және нәтижесінде сот ісін шешуге бағытталған империялық жеке заңды қызмет» [13, 321 б.].

Осы зерттеу аясында қолданылатын терминология біраз түсіндіруді қажет етеді.

Шындығында, қазіргі монографиялық және оқу әдебиеттерінде заңның мәжбүрлі орындалуын сипаттау кезінде олар әр түрлі терминдермен жұмыс істейді. Көбінесе олар «құқық қолдану», «заңды қолдану» сияқты тұжырымдамаларды қолданады. Осы анықтамалардың өзара байланысы туралы сұрақ туындауы мүмкін.

Тиісті әдебиеттерді талдау көрсеткендей, жоғарыда келтірілген сөздік белгілер, әдетте, тәуелсіз семантикалық жүктеме көтермейді. Іс жүзінде біз бір құбылыстың (тұжырымдаманың) әртүрлі терминологиялық белгіленімдері туралы айтып отырмыз. Атап айтқанда, заң қызметі саласындағы белгілі сарапшы В.Н. Карташов құқық қорғау органдарының әлеуметтік құндылығы мен даму заңдылықтарын талдағанда терминдерді қолданады. «Құқық қолдану қызметі» және «құқық қолдану» синоним ретінде [14, 141-142 б.]. «Кенес мемлекетіндегі құқық қолдану қызметі» атты ұжымдық монографияның авторлары жоғарыда аталған терминдердің барлығын (құқық қолдану, заңды қолдану, құқық қолдану қызметі) баламалы терминдер ретінде қолданады. Осындай жағдай басқа шығармаларға да тән [15, 18-23 б.].

Бұл тәсіл де осы зерттеудің негізі болып табылады. Көбіне құқық қолдану қызметі құқықтық дауларды шешу қызметінде көрінеді. Әрине, бірқатар жағдайларда құқық қолдану басқа жағдайларда да, дау болмаған кезде де мүмкін болады, дегенмен, тұтастай алғанда, бұл нұсқа тек екінші реттік болып табылады және құқық қорғау органдарының негізгі сипаттамаларына жатпайды.

Ішкі құрамы бойынша құқық қолдану дегеніміз – интеллектуалды (істің нақты жағдайларын белгілеу, құқықтық нормаларды іздеу және түсіндіру) және еріктік сипаттағы (іс бойынша шешім қабылдау және оны орындау) операциялар ауысып отыратын процесс.

И.Кант бұл процесті үш элементті қамтитын логикалық диаграмма түрінде ұсынды: үлкен алғышарт – заңның үстемдігі; кішірек алғышарт - заңға сәйкес әрекет ету талабы; қорытынды – шешім (үкім) [16, 234 б.].

«Құқықтық шешімді талап ететін нақты жағдайларды анықтау, - деп атап өтті В.М. Горшенев пен П.Е. Недбайло, – олардың сенімділігі мен заңдық маңыздылығын анықтаудан тұрады. Осыдан кейін құқықтық жүйеден құқықтық салдарды осы фактілермен байланыстыратын ережені тауып, оның дұрыстығына көз жеткізу керек. Норманы жергілікті өкілді немесе атқарушы органдар немесе саланы басқару органдары шығарған жағдайларда, оның заңға сәйкестігін тексеру қажет. Барлық жағдайда, сіз таңдалған норманың белгілі бір уақытта және белгілі бір аумақта әрекет ететіндігіне көз жеткізіп, оның белгілі бір адамдар мен ұйымдардың шеңберіне таралуын тексеріп отыруыңыз керек [17, 19 б.].

Сонымен қатар, құқық қорғау органдарының когнитивті құрамы бірінші кезектегі және іргелі маңызға ие, өйткені ол қабылданатын шешімнің дұрыстығын анықтайды.

Осыған байланысты құқық қорғау органдарының когнитивті компонентінің сенімділігі критерийлері туралы мәселе шешуші маңызға ие. Мұны, атап айтқанда, В.С. Нерсесянц атап көрсеткен: «істің нақты жағдайларын анықтау (жинау), зерттеу және анықтау осы мән-жайлар туралы объективті шындыққа қол жеткізудің жалпы талаптарына сәйкес жүргізілуі керек және сонымен бірге зерттелетін фактілердің құқықтық қасиеттері, сипаттамалары мен мағыналары туралы дерексіз емес, нақтылы заңды маңызы бар объективті шындыққа жету үшін уақыт, оларды заңдық зерттеудің арнайы мақсаттарына, міндеттеріне, нысандары мен құралдарына сәйкес [18, 486 б.].

Қазіргі заңнамада, кеңестік заңдардан айырмашылығы, құқық қолдану шешімдерінің қажетті сапасы ретінде шындықтың белгілері жоқ, бұл белгілі бір дәрежеде құқық қолдану субъектілеріне сәйкес келмейді. Объективті шындық қағидатын қылмыстық іс жүргізу заңнамасына қайтаруға бағытталған заманауи заңнамалық бастамалар, олардың түсініксіздігіне қарамастан, құқық қолдану туралы білім стандарттарын заң жүзінде шоғырландыру қажеттілігін көрсетеді.

Адам құқықтарын қорғау механизмінің құрылымында және сәйкесінше қоғамның адам құқықтары жүйесінде заңды қолдану орталық орындардың бірін алады. Бұл нақты әлеуметтік шындыққа емес, міндеттілік саласына қатысты идеалды модель ретіндегі адам құқығының табиғатына байланысты. Сондықтан адам құқықтарын дерексіз талаптардан нақты әлеуметтік практикаға айналдыру үшін ерекше күш қажет.

В.Д. Зоркин: «Құқық қолдану тек нормативті зат есімнің заңды сын есімі ретінде қарастыруға болмайды. Құқық қорғау органдарынсыз ереже шығару өлі заңды туғызады, демек, бұл ақаулы, сапасыз ереже жасау, өйткені жұмыс істемейтін заң, қатаң түрде, құқық емес» [19, 20 б.].

Т.М. Пряхина мен Е.В. Розанова құқық қолдану практикасын сот әлеуметтік шындық қажеттіліктеріне қатысты айтқан құқық ретінде қарастырады. Олардың пікірінше, құқық қолдану практикасы – бұл құқық нормаларының шындығы туралы сұраққа жауап, заң шығарушының құқықтық актіні қолдану процесінде ерік-жігерін ашады. «Заң шығарушының еркінің мәтіндік көрінісінің өзгермейтіндігімен», – деп атап өтті Т.М. Пряхина мен Е.В. Розанова, – ол жаңарып, дамып келе жатқан әлеуметтік шындықтармен және қолданыстағы заңдармен байланыста толықтылық пен жан-жақтылыққа ие болады» [20, 84-85 б.].

Заң шығарушының еркі, деп атап өтті Н.М. Коркунов, іс жүзінде ішкі істер органдарының қызметкерлерінің санасынан өтіп, іс жүзінде сынған, сондықтан белгілі бір дәрежеде өзінің бастапқы бағытынан ауытқып отыр. Және бұл, оның ойынша, қажет зұлымдық емес, позитивті, сөзсіз жақсылық. Заң шығарушының ерік-жігерінің қоғамдық санадағы осындай сынуының арқасында ғана заңдылық озбырлық пен деспотиядан ерекшеленеді, заң мен бостандықты қамтамасыз етуге қызмет етеді. Егер заңдылықты жалпы құқық нормалары түрінде көрсетілген билеушінің ерік-жігерінің сөзсіз үстемдігі деп санасақ, онда «заңды» және «ерікті» тәртіптің арасындағы айтарлықтай айырмашылықты табу жұмыс істемейді. Бұл тәсіл Еуропалық конвенцияның ережелері өздігінен емес, оларды Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот түсіндіретін және қолданатын түрінде ғана болатындығы туралы басым түсінікке сәйкес келеді.

Атқарушылық шешім заңды факт ретінде әрекет етеді, бұл тіпті оның «акт» ретінде анықталуынан-ақ көрінеді. Оның үстіне, белгілі бір жағдайдың сипатына қарай, бұл оның адресаттары үшін ғана емес (мысалы, сот процесінің тараптары), сонымен қатар қоғамдық қатынастардың басқа қатысушылары үшін де (мысалы, мемлекеттік органдар). Құқық қорғау органының қызметкері істің нақты мән-жайларын тексереді, олардың құқықтық салдарын анықтайды және тиісті түрде жасалған заңды маңызы бар қорытынды жасайды. Осы тұжырымның формальді сенімділігі құқық қолдану актісінің құқықтық қатынастардың пайда болуына, өзгеруіне және тоқтатылуына, яғни заңды фактінің салыстырмалы түрде тәуелсіз (сот тергеу жүргізген нақты жағдайлардан) негіз ретінде әрекет ету мүмкіндігін ұсынады. Осылайша, құқық қорғау органының қызметкерінің шешімі міндетті түрде құқықтар мен міндеттердің бар-жоғын анықтайды.

В.В. Лазарев дұрыс атап көрсеткендей, бірқатар жағдайларда құқық қолдану заң шығарушы мекемеге өте қажет қосымша болып табылады: «Заң шығарушы көбінесе жалпы (бағалаушы) ұғымдарды пайдаланады, объективті түрде өз еркін толықтай білдіре алмайды. . Ол құқық қолдану практикасы барысында норманың табиғи дамуы туралы есептейді. Шындығында, заң шығарушының нұсқауымен (тікелей немесе жанама) сот оны қолдану барысында норманы нақтылауға мәжбүр» [21, 94-95 б.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Зорькин, В. Д. Правоприменение как стратегическая проблема / В. Д. Зорькин // Право и правоприменение в России: междисциплинарные исследования / под ред. В. В. Волкова. – М. : Статут, 2011. – С. 15-24.*
- 2. Карташов В. Н Матузов, Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – С 294.*
- 3. Анисимов П.В., Миронов М.А. Обращения граждан как элемент системы защиты прав человека и основных свобод: право и практика / М.А. Миронов. – М. : Юридическая литература, 2001. – С. 392.*
- 4. Явич Л.С. Сущность права: Социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений / Л.С. Явич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – С.207.*

5. Гревцов, Ю. И. Социология права: курс лекций / Ю.И. Гревцов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – С.312.
6. Коркунов, Н. М. Указ и закон / Н. М. Коркунов. – СПб. : тип. М.М. Стасюлевича, 1894. – VIII, С.408.
7. Гредескул, Н. А. К учению об осуществлении права: Интеллектуал, процесс, требующийся для осуществления права : социально-юридическое исследование / Н. А. Гредескул. — Харьков : тип. А. Дарре, 1900. – С.235.
8. Тарановский, Ф. В. Энциклопедия права : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по юрид. специальностям / Ф. В. Тарановский. – 3-е изд. – СПб. : Университет, 2001. – С.552.
9. Пиголкин, А. С. Понятие правоприменения и его место в механизме социального регулирования / А. С. Пиголкин // Правоприменение в Советском государстве / Е. В. Болдырев, С. Н. Братусь, А. Б. Венгеров, Л. Д. Воеводин и др. ; отв. ред.: И. Н. Кузнецов, И. С. Самощенко. – М. : Юрид. лит., 1985. – С. 5-38.
10. Алексеев, С. С. Собрание сочинений : в 10 т. / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 2010. – Т. 3 : Проблемы теории права: курс лекций. – С. 782.
11. Строгович, М. С. Социалистическая законность и применение советского права / М. С. Строгович // Избранные труды : в 3 т. – М. : Наука, 1990. – Т. 1. Проблемы общей теории права. – С.304.
12. Кожев, А. Понятие власти / А. Кожев. – М.: Праксис, 2007. – С. 192.
13. Алексеев, С. С. Общая теория права : курс в 2 т. / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1981. –Т. 1. – С.359.
14. Карташов, В. Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность / В. Н. Карташов. — Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1989. – С.218.
15. Правоприменение в Советском государстве / Е. В. Болдырев, С. Н. Братусь, А. Б. Венгеров, Л. Д. Воеводин и др. ; отв. ред.: И. Н. Кузнецов, И. С. Самощенко. – М. : Юрид. лит., 1985. – С.304.
16. Кант, И. Метафизика нравов / И. Кант // Сочинения : в 6 т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1. – С.544.
17. Горшенев, В. М. Процессуальная форма и ее социально-юридические возможности в социалистическом обществе / В. М. Горшенев, П. Е. Недбайло // Юридическая процессуальная форма. Теория и практика / под ред. В.М. Горшенева, П.Е. Недбайло. – М.: Юрид. лит., 1976. – С. 7-53.
18. Нерсесянц, В. С. Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов и факультетов / В. С. Нерсесянц. – М.: Норма, 2001. – С.539.
19. Зорькин В.Д. Правоприменение как стратегическая проблема / В.Д. Зорькин // Право и правоприменение в России: междисциплинарные исследования / под ред. В.В. Волкова. – М. : Статут, 2011. – С. 15-24.
20. Пряхина, Т. М. Решения Европейского суда по правам человека в правовой системе России / Т.М. Пряхина, Е.В. Розанова // Вестник МГПУ. Серия «Юридические науки». – 2010. – № 2 (6). – С. 80-87.
21. Лазарев, В.В. Нормативная природа судебного прецедента / В.В. Лазарев //Журнал российского права. – 2012. – № 4. – С. 92-99.